

Bijeenkomst Noord-Nederland

Kennis in de Regio x Klimaatbestendige Stad

Verlagen van de parallelsessies | 10 oktober 2023, Groningen

Van Strategie naar Uitvoeringsagenda

Hoe moeten wij in onze regio samenwerken op het gebied van klimaatadaptatie? Dat is de centrale vraag van deze workshop. In een gefingeerd gesprek over de renovatie van een woonwijk, ondervinden de deelnemers dat je goed moet nadenken over de manier waarop je het samenwerkingsproces inricht. Helaas ontbreekt het in de werkregio regelmatig aan capaciteit en middelen om dit proces goed vorm te geven. Gelukkig zijn er wel voorbeelden van projecten waarin samenwerking leidt tot mooie resultaten.

Regionale Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie

Eric Lanooy is Programmamanager Klimaatadaptatie bij de Provincie Groningen en vertelt hoe de Regionale Adaptatie Strategie (RAS) in Groningen en Noord-Drenthe tot uitvoering wordt gebracht. De werkregio heeft een Regionale Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie 2023-2027 opgesteld. De uitvoeringsagenda benoemt welke acties regionaal uitgevoerd worden, zoals communicatie, bewustwording, (jongeren-) participatie, kennisdeling en samenwerking met stakeholders.

Eric signaleert een prangende uitdaging in de samenwerking: "In de waterketen hebben organisaties de juiste capaciteit, kennis en middelen om samen te werken. Je ziet dat dit op het gebied van klimaatadaptatie nog niet altijd het geval is." Daarom luidt de vraag aan de aanwezigen: "Welke samenwerkingsstructuur past het beste in onze regio?"

Oefenen met samenwerken

Om deze vraag te beantwoorden, ervaren de deelnemers eerst in een rollenspel hoe het is om samen te werken. Zeven personen in de rol van onder meer gemeente, bewoner, sociale partner en woningcorporatie, gaan in gesprek over de klimaatadaptieve renovatie van een woonwijk. Wat opvalt, is dat het aan de wil om samen te werken niet ontbreekt. Het belang van het samenwerken wordt meermaals benadrukt. De plannen voor de wijk worden echter weinig concreet. "Niemand neemt zijn verantwoordelijkheid", merkt een observant uit de zaal op. De gemeente staat hiervoor aan de lat, volgens een andere toeschouwer. De gemeente is tenslotte verantwoordelijk voor

onderwerpen als ruimtelijke inrichting en sociale veiligheid. Later in het rollenspel belanden de 'wethouder' en de 'woningcorporatie' in een discussie over langtermijndoelen en geld. Tot een 'bewoner van een huurwoning' opmerkt dat zij niet het idee heeft dat ze op de juiste plek zit. Dit beamen de overige deelnemers, maar hoe richt je de samenwerking dan wel in?

"De bewoners zouden een centrale rol in de samenwerking rondom klimaatadaptatie moeten krijgen."

Hoe kan het beter?

De bewoners zouden een centrale rol moeten krijgen in de samenwerking, vinden deelnemers. Een wijkrenovatie zou moeten uitgaan van de behoeften van de bewoners. Door hierop in te spelen, krijg je de bewoners mee. Daarnaast helpt het als de bewoners een visie hebben op de toekomst van de wijk. Sociale partners kunnen een belangrijke rol spelen in het samenbrengen van de bewoners. Zo kunnen zij een gedeelde visie op de toekomst van de wijk maken. Tot slot is het belangrijk bewoners goed in te lichten, stelt Martijn Schuit van de gemeente Groningen. "In een project in Groningen hebben wij de bewoners kaarten laten zien over de verwachte impact van extreme regenbuien. Hierdoor begrepen de bewoners dat er een groot rioolstelsel moest komen en gingen ze zelf aan de slag met creatieve klimaatadaptieve oplossingen."

Hoe kom je van 'water' naar 'klimaat'?

Overheden en bedrijven zullen meer moeten inspelen op klimaatadaptatie op het gebied van water. Hiervoor zijn vaak ook interne organisatorische veranderingen nodig. Gemeente Smallingerland is hiermee bezig en herkent de complexiteit. In deze workshop werd gediscussieerd over hoe verschillende organisaties een plek geven aan klimaatadaptatie. Vragen als: 'Bij welke afdeling binnen de organisatie past klimaatadaptatie het beste?' en 'Wat is er nodig om ideeën en opdrachten voor klimaatadaptatie succesvol uit te voeren?' kwamen aan bod.

Tijdlijn

De aanpak van klimaatadaptatie bij Gemeente Smallingerland is geleidelijk veranderd. Hieronder staat een korte tijdlijn van deze veranderingen.

- Tot 1990 was er een gemengde riolering en waterberging in buizen. Er was weinig ruimte voor open water en het doel was vooral om te veel water zo snel mogelijk af te voeren. In deze tijd was water een onderdeel van het vakgebied civiele techniek, dat bij de afdeling beheer hoorde. Water was nauwelijks een onderdeel van planvorming.
- Tussen 1990 en 2001 werd water nog steeds zo snel mogelijk afgevoerd, maar er kwam wel wat meer ruimte voor open water. Ook werden rioolwater en regenwater van elkaar gescheiden. Water werd onderdeel van het vakgebied riolering (afdeling beheer) en het werd een onderdeel van planvorming.
- Tussen 2001 en 2019 kreeg water een nieuw beleidsterrein en een beleidsadviseur die werkt bij planvorming en beheer. Water wordt langer vastgehouden, het werkatelier stedenbouw (dat zich onder meer bezighoudt groen en water) wordt opgericht en er komt meer aandacht voor waterkwaliteit, ecologie en vergroening.
- Vanaf 2019 valt waterbeleid en klimaatadaptatie onder team ruimtelijke en economische ontwikkeling en daarnaast ook onder het programmateam duurzaamheid. Water en klimaat worden als integraal onderdeel van beleid- en planvorming goed geborgd. Ook gaat er meer aandacht naar duurzaamheid en het behouden en versterken van groenblauwe structuren.

Klimaatadaptatieplan

Naast het GRP (Gemeentelijk Riolerings Plan) werkt de gemeente nu met het klimaatadaptatieplan. Dit plan bestaat uit een groenblauwe structuurkaart, strategie en uitvoeringsagenda. Het klimaatadaptatieplan bevat vier grote thema's: wateroverlast, hittestress, droogte en biodiversiteit. Er wordt gewerkt met prioritering om te bepalen welke onderwerpen de meeste urgentie hebben en daarom het eerst worden aangepakt. Ook medewerkers van het sociaal domein worden bij de beleids- en planvorming betrokken. De integrale aanpak kan wel leiden tot vertraging, soms ook tot wrijving ('Dat is niet jouw vakgebied'), maar biedt wel duidelijke meerwaarde. In plaats van werken vanuit de lijn wordt gewerkt vanuit een (transitie)programma. De groenblauwe structuur en het klimaatadaptatieplan krijgen een plek in het Omgevingsplan.

"Waterbeleid wordt door de tijd gevoed en daarna komt er een tijd voor klimaatadaptatie en -mitigatie."

Klimaatadaptatie in de organisatie

Het thema klimaatadaptatie wordt steeds groter, breder en belangrijker. Het is belangrijk om te kijken op welke plek binnen een organisatie de beleids- en planvorming voor klimaatadaptatie het best past. Bij veel gemeenten is klimaatadaptatie vooral belegd bij de beheerafdeling, als onderdeel van water en riolering. Een reorganisatie biedt de kans om meer vooraan in de beleid- en planvorming te komen, bij voorkeur dicht tegen een 'ruimtelijk team' aan. Daarbij blijft een goede communicatie en (maandelijkse) afstemming met de beheerafdeling van belang. Integraal denken, maar ook een duidelijke afbakening tussen disciplines en duidelijke afspraken over waar de financiering vandaan komt, zorgen hopelijk voor een goed werkend waterbeleid.

Van praktijk naar college en weer terug

Op steeds meer plaatsen zie je moderne innovaties in de waterhuishouding. De aanleg van wadi's in woonwijken, bijvoorbeeld, is al lang niet meer een exotisch concept in Nederland. Nu die innovaties steeds meer aanwezig zijn in onze directe omgeving, wordt het ook tijd om daar nieuwe vragen bij te stellen: hoe verandert de infiltratiecapaciteit van zo'n wadi over de jaren? Hoe kunnen we extra waterberging realiseren op minder vanzelfsprekende plekken? En vooral: hoe krijgen we meer mensen mee in de toepassing van dit soort praktische maatregelen? Floris Boogaard, Piet Zijlstra en Oscar Kunst combineren de theorie met de praktijk.

“Hoe gaan we de bewoners meer bewust maken? Ga die tegels een keer uit je achtertuin halen.”

In de praktijk

De praktische, doelgerichte onderzoeken van Climate Café gaan over klimaatadaptatie in de breedste zin van het woord. Het fysiek testen van de werking van wadi's in woonwijken met behulp van watertanks is een van de vele voorbeelden die lector Floris Boogaard de revue laat passeren. De projecten spelen een rol in het creëren van bewustzijn, zoals een van de deelnemers aan de workshop kan beamen: “In Oldenburg deed ik mee met het Climate Café. De opdracht was om met de lokale bewoners te bespreken wat zij vinden van klimaatadaptatie. Toen bleek dat inwoners daar niet veel mee bezig zijn. Daar ligt dus nog een uitdaging.” Climate Café's worden wereldwijd georganiseerd, rondom lokaal relevante thema's. In Nederland gaat het vaak om wateroverlast of droogte, maar in de Filippijnen gaat het veel meer om de waterkwaliteit.

In kaart gebracht

De onderzoeksresultaten van de Climate Café's worden onder meer gepubliceerd op ClimateScan.nl, een web-app met data over onder meer droogte en waterkwaliteit. De app biedt de mogelijkheid om op interactieve wijze data te kiezen, evenals de manier waarop je deze data wilt bekijken. Ook de

legenda is aan te passen. Climate Scan is gebaseerd op bestaande geo-informatie-datasets. De tool bestaat uit open-source kaarten van PDOK ([Publieke Dienstverlening Op de Kaart](#)), waar de Climate Scan data overheen kunnen worden geplaatst. Een praktisch voorbeeld: data van meerdere jaren geven inzicht in trends in bijvoorbeeld waterberging. Climate Scan is dus ook een waardevolle tool voor monitoring.

In ontwikkeling

Piet Zijlstra vertelt over de nieuwe ontwikkelingen bij de Hanzehogeschool Groningen/Kenniscentrum Noorderruimte: “We bieden niet alleen stageplaatsen en onderwijs aan studenten van de Hanzehogeschool en het Alfacollege, maar we geven ook les aan de jeugd. Je moet jong beginnen om ze naar de civiele techniek toe te krijgen.”

In de Proeftuinen van BuildinG, op het campusterrein, wordt onder meer onderzoek gedaan naar waterdoorlatend asfalt, waterberging onder dijken en biobased-circulair bouwen met vlas en hennep. Het gaat echter niet alleen over de bouw, maar ook over landbouw. Zo worden bijvoorbeeld met druppelirrigatie-systemen proeven gedaan met verzilting. “Aardbeien worden veel zoeter als ze op licht ziltige grond groeien!” is een van de meer opvallende conclusies uit deze verhalen.

Landelijke maatlat Groene en Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving

Het is een breed gedeeld gevoel: klimaatadaptatie gaat nog lang niet snel genoeg. In de bouwwereld is behoefte aan oplossingen op het gebied van locatiekeuze, ruimtelijke inrichting en bouwwijze. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat ontwikkelde een landelijke maatlat met een ruimtelijk afwegingskader. Deze maatlat biedt een werkbare definiëring van klimaatadaptief bouwen. De tijd dat iedereen riep dat we iets moesten doen, maar niemand wist hoe, is daarmee voorbij. Eva Baron en Martijn Schuit begeleiden een intensieve discussie over deze ontwikkeling.

Er wordt nu onderzocht of verplichtstelling toetsbaar en handhaafbaar is

Geen verplichtend karakter

De landelijke maatlat is bedoeld voor gemeenten, waterschappen, provincie en partijen uit de bouw, zoals projectontwikkelaars en ontwerpers. Deze heeft voornamelijk geen verplichtend karakter. Door in de richtlijnen te refereren aan 'een bui van eens in de honderd jaar', in plaats van aan 'een bui van X millimeter', kan de maatlat meegroeien met nieuwe klimaatscenario's, legt Eva uit. De deelnemers aan de deelsessie zien ook bezwaren aan deze keuze: "Mensen lijken daar niet onder de indruk van te zijn, van die eens in de honderd jaar", merkt iemand op. "Tegelijkertijd is die richtlijn eigenlijk nog niet streng genoeg, want daarmee is de kans 50 procent dat een dergelijke bui ook daadwerkelijk voorkomt in de gemiddelde levensduur van een huis."

Veel vragen en kanttekeningen

De deelnemers zitten met veel vragen en kanttekeningen. Vooral verplichtstelling is een thema dat erg leeft. Eva geeft aan dat het wel degelijk de ambitie is om de richtlijnen in de maatlat uiteindelijk verplicht te stellen. "Er wordt nu onderzocht of dat toetsbaar en handhaafbaar is." Ook over de

kosten maakt het publiek zich zorgen. "Uiteindelijk komt er een onbetaalbare rekening op ons bord", vreest een deelnemer. Eva herkent het dilemma. "Er wordt naar gekeken wat het qua kosten gaat betekenen", bezweert zij. "Wij werken samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken, en we kijken of bepaalde ingrepen gecombineerd kunnen worden met energiematregelen." Dat de richtlijnen voorlopig alleen nog voor nieuwbouw gelden, lijkt de deelnemers wat houvast te geven.

Meerstad als klimaatadaptief voorbeeld

Martijn neemt het stokje over van Eva. Hij vertelt over de plannen voor waterberging in Meerstad, 'het putje van de provincie', zoals hij het noemt. In de Meerstad-klimaatscan wordt gekeken naar klimaatrisico's, maar ook naar de praktische en technische toepassing van klimaatadaptieve ambities. "In de landelijke maatlat wordt de keuze van de bouwlocatie ook als criterium genoemd. Maar als Meerstad het putje is; waarom zou je er dan bouwen?", vraagt een kritische deelnemer zich af. "Niet alles kan overal", geeft Martijn toe. "Het bodem- en watersysteem moet sturend zijn voor de functie en niet andersom. Anders ben je gewoon heel veel geld kwijt." In Meerstad wordt voor het eerst integraal gekeken naar klimaatadaptatie.

Water en bodem sturend: utopie of noodzaak?

Friesland staat voor een grote uitdaging op het vlak van klimaatadaptatie. Zout water dringt dieper het binnenland in en de zoetwatervoorziening in de zomer komt onder druk te staan. Met demonstratiemaquette 'het Veenmobiel' laten Tineke Pijnacker en Karel Veeneman zien hoe het grond- en watersysteem in Friesland werkt. Ingrijpende maatregelen zijn nodig om Friesland klimaatbestendig te maken. De korte- en langetermijnbelangen blijken echter moeilijk te verenigen.

Het Veenmodel

We staan buiten de Energy Barn om een aanhanger met een schaalmodel van de Friese ondergrond en grondwaterstanden: 'Het Veenmobiel'. Tineke Pijnacker, waterambassadeur voor de Friese gemeenten en Karel Veeneman van Wetterskip Fryslân lichten het model toe. Friesland kent langs de Waddenzee een kleischil (boven NAP) en in het zuidoosten hogere zandgronden. Daartussen liggen lagere veengebieden en nog lagere veenpolders. Regenwater verzamelt zich in deze diepe polders, van waaruit jaarlijks wel 41 miljoen kuub water weggepompt moet worden. Daarvan is 16 miljoen kuub schoon kwelwater van de hoge zandgronden, vertelt Tineke: een derde van de drinkwaterbehoefte van Friesland! Dit alles demonstreert Karel door handig aan de knoppen van het Veenmobiel te draaien. Maar wat nu als de zeespiegel stijgt en de zomers droger worden? Zout grondwater zal verder landinwaarts trekken en de zoetwatervoorziening in de zomer komt meer onder druk te staan. Hoe moet Friesland hiermee omgaan?

***"Water dat je niet afvoert
hoef je ook niet aan te voeren"***

Water en bodem sturend

"Wat als wij water en bodem sturend laten zijn in Friesland, wat gebeurt er dan?" vraagt Karel. Zelf heeft hij wel een idee. De diepe veenpolders kunnen als tweede regenton gebruikt worden, naast het IJsselmeer. Door hier water op te slaan, bied je tegendruk tegen zowel de diepere zoute kwel vanaf de zee, alsook de zoete kwel vanaf de

hogere zandgronden. Bovendien ontstaat een watervoorraad voor de droge zomermaanden. De zoetwatervoorziening in de zomer is namelijk een grote zorg in de toekomst. Daarom moeten we minder afhankelijk worden van IJsselmeerwater. "Water dat je niet afvoert, hoef je ook niet aan te voeren" zegt Karel. Dit is natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan. In deze polders wonen mensen en zijn veel agrarische bedrijven. Je kan deze gebieden niet zomaar onderwater zetten.

Utopie of noodzaak?

Is 'water en bodem sturend' dan een utopie? Om de economisch beste beslissing te nemen, zou je zeven generaties vooruit moeten kijken. De langetermijnbelangen dringen nu onvoldoende door in de gebiedsprocessen. De deelnemers aan workshop zijn het erover eens dat het zeer moeilijk is om water en bodem sturend te maken in Friesland, door het grote aantal verschillende belangen. Karel hoopt dat de inwoners en grondeigenaren de risico's voor de volgende generaties gaan inzien en zelf ook met een voorstel komen voor een klimaatbestendige inrichting van hun omgeving. Het Veenmobiel helpt in ieder geval om duidelijk te maken dat we voor een grote uitdaging staan.

Toetreding van jongeren op de arbeidsmarkt van klimaatadaptatie

Voor veel jongeren is klimaatverandering een normaal en belangrijk onderwerp. Zij hebben een sterk gevoel van urgentie om iets te doen aan de klimaatproblematiek. Op het moment dat deze jongeren de arbeidsmarkt betreden, blijkt deze visie in het werkveld echter niet altijd te worden gedeeld. Hoe ga je hier als jongere en als bedrijf mee om? En hoe zorgen we ervoor dat deze ambitieuze jongeren met kennis over klimaatadaptatie zich gehoord voelen en ruimte krijgen om hun invloed uit te oefenen?

Jongeren betrekken

Veel jongeren op de arbeidsmarkt voelen zich gefrustreerd over het gebrek aan weerklank die zij ondervinden met hun zorgen over klimaatverandering. Een deelnemer aan de workshop verwoordde het als volgt: "Wanneer wij echt problemen gaan ondervinden van het klimaat, dan zijn de oudere collega's die nu geen klimaatmaatregelen willen treffen, er waarschijnlijk zelf niet meer." Het zou goed zijn als organisaties en bedrijven dit geluid serieus nemen en dat jongeren serieuze en betekenisvolle opdrachten krijgen, vinden de deelnemers aan deze deelsessie. Dit geeft jongeren het gevoel dat ze er echt toe doen en dat ze betrokken worden bij beslissingen van hun werkgever.

"We moeten jongeren voorbereiden op de werkelijkheid van de arbeidsmarkt en de arbeidsmarkt voorbereiden op ambitieuze jongeren."

Vorbereiden op de arbeidsmarkt

"Een organisatie zou ambitieuze jongeren moeten omarmen en openstaan voor nieuwe kennis en de inzet die deze jongeren met zich meebrengen", zegt een deelnemer. Een betere aansluiting op het onderwijs zou daaraan bijdragen, denken anderen. Tegelijkertijd zou het goed zijn om jongeren op

school al mee te geven dat de denkwijze op de arbeidsmarkt in werkelijkheid vaak anders is dan de visie die zij tijdens hun opleiding ontwikkelen, oppert een gemeentemedewerker. "Zo kunnen jongeren tijdens hun studie al leren hoe je het beste kan omgaan met deze verschillen en hoe je toch je stem kan laten horen in je werkomgeving."

Nieuwe ideeën

Een brainstorm over de manier waarop de arbeidsmarkt jongeren beter kan meenemen leverde veel suggesties op, zoals:

- Nieuwe instromers krijgen een buddy of maatje om mee te sparren
- Betere aansluiting op en samenwerking met opleidingen en jongeren
- Jongeren niet alleen de 'kleine klusjes' geven, maar ook grotere opdrachten. Zoals een deelnemer het verwoordde: "Jongeren uitnodigen om een actieve rol te hebben en echt naar ze te luisteren."
- Cursusaanbod voor jongeren om zich verder te ontwikkelen
- Bied een netwerk en alumni waar je op terug kan vallen
- De actuele kennis van jongeren omarmen en gebruiken
- Jongeren verantwoordelijkheid geven

